

Frido Mann gimė 1940 m. Monterejuje (Kalifornija), daug metų dirbo klinikiniu psichologu Miunsteryje, Leipcige ir Prahoje. Šiandien yra laisvas rašytojas ir gyvena Pfafkorne (Šveicarija) bei Giotingene. Išleido knygas – daugiausia romanus: „Professor Parsifal“ (1985); „Der Infant“ (1992); „Terezin oder Der Führer schenkt den Juden eine Stadt“ (1994); „Brasa“ (1999); „Hexenkinder“ (2000); „Nachthorn“ (2002); „Babylon“ (2007).

Amerikietiški kalneliai

FRIDO MANN

*Vasarnamis šalia Toremolinos pietų Ispanijoje,
2004-ųjų spalio*

Gražiausios ir laimingiausios valandos man visad būdavo vakarais svetainėje. Trečią vakarą pagaliau dingteli – kodėl. Žiburių jūra pakrantės lanke ir dar vasariškas žiogų čirpimas sode. Staiga tai man pasirodo taip panašu į vaizdą iš močiutės Katios kambario Ramiojo vandenyno Paliseidse – ant vandenyno kranto ryškiai nušviesta Santa Monika. Nuo dabar kas vakarą valandų valandas siurbiu į save įspūdžius. Tas dabarties ir praeities, vaikystės susiliejimas. Per kasmetines kelių savaitių viešnages Ramiojo vandenyno Paliseidse vasarą arba rudenį, o dažniausiai dar ir per Kalėdas, nuo 1942-ųjų mano pirmieji įspūdžių štrichai rikiuojasi vienas šalia kito į ilgam įsirėžiančius vaizdinius ir pamažu virsta ištisomis scenomis, kaip kine. Ir ištįsusiame name, ir dideliame sode man leidžiama eiti visur. Šventi lieka tik senelio, kurį vadinome Opapa, darbo kambarys ir miegamasis. Pastarajame galiu pabūti tik kartais, kai seneliai geria rytinę kavą, kai diena prasideda jau pagyvėjusiu pašnekesiu. Ypač prisimenu senelio pasakojimą apie apsilankymą Baltuosiuose rūmuose Vašingtone pas prezidentą Ruzveltą. Jaučiu ypatingą jo pagarbą tam žmogui ir apgailestavimą, kad likus vos dviem savaitėms iki karo pabaigos miręs prezidentas nebesuspėjo pamatyti savo pergalės prieš nacių Vokietiją. Insultą, kurį anas patyrė, senelis demonstruoja labai vaizdžiai, staiga nusvarindamas galvą į priekį

virš įsivaizduojamo rašomojo stalo. Ypatinga yra ir ant stalelio prie sofas svetainėje stovinti maža dėžutė, iš kurios seneliui atidarius medinį dangtelį suskamba „Prie Žydrojo Dunojaus“. Nenuleisdamas akių stebiu, kaip viduje sukasi varpelius skambėti verčiantis miniatiūrinis volas, ir mėginu perprasti jo mechanizmą.

Darbo kambaryje popietėmis ant šviesios sofas senelis mudviem su broliu Tониu skaito pasakas – Haufo, iš „Tūkstančio ir vienos nakties“, o dažniausia – Hanso Kristiano Anderseno. Jau vien klausytis šio meistriško skaitovo tariamų žodžių – tokia šventė, kad neretai nebekreipiu dėmesio į to, kas skaitoma, turinį. Tas balsas skleidžia stiprią įtaigos jėgą. Kuo dažniau ir giliau ji mane veikia, tuo ilgiau išlieka virpesiai. Man regis, ir šiandien dar jaučiu juos garsiai skaitydamas. Nepamirštami ir daugybė į karikatūras panašių piešinių, kuriuos senelis, taip sakant, pagal užsakymą nupiešė man – pirmiausia lenkų violončelininko Beino iš San Francisko simfoninio orkestro, kuriame grojo mano tėvas, apie jį, matyt, daug pasakojau seneliui. Nė vieno iš tų piešinių nebeliko, kaip ir beveik visų laiškų, kuriuos senelis iki pat mirties man rašė. Sugebėjau išsaugoti tik kelis vėlyvuosius, kuriuos gavau jau pusaugis ir kurie paskui buvo publikuoti. Dešimtys dar tėvų atidėtų pačių pirmųjų senelio laiškų man ir gausybė originalių paveikslėlių paslaptinai dingo.

Mėgau žaisti ir verandoje, kur esant gražiam orui kartais pusryčiaudavome. Tiesiog neaprepiamas knibždėlynas yra erdvus sodas su palmėmis, citrinmedžiais, alyvmedžiais, eukaliptais, pipirų krūmais ir didele, greit augančia šilta veja, kurią senelė Mylein kas vakarą laisto apie savo ašį besisukančiu purkštuvu. Teritorija už senelių sklypo manęs nedomina, beveik baugina. Krūmų ribą, ativeriančią sodą, vienas arba su Tониu peržengiu labai retai – į gatvę arba į apelsinų plantaciją šalimais. Kaip man vėliau papasakojo Mylein, kartais žaisdavau su kaimynystėje gyvenančiu maždaug vienmečiu aktorius sero Laurence'o Oliviero sūnumi Tarkvinu, kurį mano seneliai nelabai mėgo.

Visai kas kita – kasdieniniai pasivaikščiojimai prieš pietus kartu su seneliu. Tada mes gyvai plepam, o kartais renku nuo kelio gražius akmenėlius. Vėliau bjuiku mus pasiveja Mylein, ir visi kartu

važiuojame namo. Kartais einame palmėmis apaugusia promenada virš Santa Monikos paplūdimio. Žingsniuodamas tuo keliu po trisdešimties metų atpažįstu jau tada nublukusią šviesiai žalią pavėsinę, pro kurią anuomet kaskart praeidavome. Dar po dešimties metų to medinio namelio jau nebėra. Nors šalia pristatyta namų, kalnuota, reta augmenija apžėlusį žemė virš Ramiojo vandenyno Paliseidso atrodo tikrai skurdi ir išdžiūvusi, beveik laukinė. Vėliau, jau iš Europos atvažiavęs į Kaliforniją, nustembu, kaip ji per tą laiką įdirbta, kaip tankiai užstatytas kraštovaizdis. Anksčiau buvęs visiškai atviras įvažiavimas į mūsų 1550 San Remo kelią visiškai užaugęs. Tiesą sakant, nebūdavau su seneliu tik priešpjetėmis, kai jis rašydavo, per pogulius ir pavakare, kai dirbdavo. Jis visad būdavo valgant, per pasivaikščiojimus ir per ilgas plokštelių perklausas vakarais. Per pusryčius nuo senelio sklindantis odekolono kvapas – stipriausias. Rytai net galiu palietęs skruostą patikrinti, ar jis gerai nusiskuto. Senelis labai ramus, ir vis tiek jauti, kad jis yra, net jei nekalba ar kalba nedaug. Kartais iš jo trykšta nuomonės ar pasakojimai – giedri, šviesūs, ryškūs, solidūs, o vis dėlto lengvi ir neretai linksmi. O per visa tai jaučiu, nors fiziškai mes beveik nesusiliečiam, nuolatinę, patikimą jo meilę ir švelnumą man – ypač per kasdieninius pasisveikinimus ir atsiveikinimus.

Naujojo tūkstantmečio pasitikimas San Francisko centre, Embarkadere. 1999-ųjų gruodžio 31-ji, kelios valandos iki vidurnakčio

Mudu su žmona C. įsigrūdame į perpildytą greitąjį traukinį BART (Bay Area Rapid Transit), važiuojantį iš San Francisko į Berklį, viduj tvyro cigarečių dūmai. Traukinyje vien įsilinksminęs jaunimėlis jau dabar džiaugiasi, kaip švęs mieste. Mojuoja plastikiniais buteliais su rudu skysčiu, tai tikriausia praskiestas *Ecstasy* ar kitas koks stimuliuojantis preparatas.

Pravažiavus po įlanka grūstis ir stumdymasis ne mažesni. Uoste vidurnaktį bus didžiulis fejerverkas. Kiek vėliau spūstis šiek tiek prasiskirsto. Vėl galima laisvai kvėpuoti ir vaikščioti. Prieš vidurnaktį prasideda. Tokio sodraus ir staigiai leidžiamo fejerverko dar

niekad nebuvau matęs. Bet vis tiek netrukus kažkas man pasirodo pažįstama. Fejerverkų poškėjimas, euforiškai šūkčiojantys ir nežinia kam besišypsantys veidai, šokantys kūnai, balsų skambesys, tik nuotrupomis ausis pasiekiančių frazių artikuliacija. Ar jau nesu šito sykį patyręs? Ir dar – čia, daugmaž šioje vietoje? Kuo labiau miesto centre artėjame prie Turgaus gatvės, tuo labiau man ryškėja. Staiga išvystu save pergalės šventimo šurmulyje 1945-ųjų gegužės 8-ją. Bet esu ne lauke, gatvėje, o su Tониu ir šunim Mikiu uždaryto automobilio viduje. Mano tėvai pastatę čia automobilį pėsčiomis leidosi nešami per įsišėlusią minią. Griaudėjimas aplink primena fejerverką. Tai šaudo namo sugrįžę kareiviai. Per automobilio langą matau, kaip jie gatvės šurmulyje pyškina į orą ištisas apkabas. Aplink visur, iki pat uždaryto lango grūdasi masės juoko iškreiptų veidų, siautulingi šokantys kūnai, gestikuluojančios rankos ir plaštakos. Girdžiu šūkaliojimus visa gerkle. Ir visur ore sklendžia galybė laikraštinio popieriaus. Tarsi po naro gaubtu leisčiausi į per kraštus besiveržiančios linksmybės jūrą.

Dabar, artėjant naujam tūkstantmečiui man labai jau pažįstamas atrodo balsų skambėjimas, žmonių kalbėsena, tai, kaip jie mane pasiekia. Bet vėliausiai mums pasukus atgal tikrovė pažadino iš iliuzijos, kad aš vis dar arba vėl priklausau šiam kraštui ir šioms žmonėms.

*Oberrydo mokyklos internatas Belpė netoli Berno,
1952-ųjų rugsėjo šešta*

Tėvai mudu su Tониu atvežė čia automobiliu. Įvažiuojame į šiek tiek aukščiau virš kaimo pastatyto internato kiemą, įeiname į pastatą. Ten mus iškart pasitinka direktorius Huberis, supažindina su būsimais mokytojais, o pirmiausia – su panele Mary. Panelė Mary – jau tikrai sena visus miegamuosius abiejuose aukštuose prižiūrinti akiniuota auklė balta prijuoste. Smalsiai į mus spoksančius būsimuosius bendramokslis pastebime tik probėgšmais. Panelė Mary nuveda į mūsų kambarį. Ten viskas atrodo bauginančiai plika ir balta, įskaitant ir abi baltai dažytas geležines lovas prie sienos. Lauke – šiltas auksinis rudens oras. Pirmiausiai padėję nešulius panelės

Mary padedami imamės rūšiuoti baltinius ir dėti į baltą drabužių spintą. Tėvai tuo metu mindžikuoja kambaryje tarsi nereikalingi. Išdėliojus svarbiausius daiktus ateina metas atsisveikinti. Aš daug savaičių, dienų, valandų ir minučių ruošiausi šią akimirką parodyti nepalaužiamą stoisumą. Tačiau per sekundę viso to nebelieka. Kojos linksta per kelius, apsipilu ašaromis. Viskas manyje įsitempia. Baisiai veržia gerklę. Negi tai niekad nesibaigs? Nuolat viską spęs kiti, visą laiką stumdys tave šen ir ten? Paniška baimė būti paliktam ir būti vienam. Tada nuo grindų pamatau tėvų kojas. Staiga pajuntu, kaip tėvas pasilenkia virš manęs, švelniai lūpomis paliečia plaukus. Pakeliu akis į šalia tėvo stovinčią motiną. Tačiau ji žvelgia kažkur į viršų, į šalį. Po kelių akimirku tėvai išeina iš kambario. Tai atsiveikinimas geriems pusantrų metų.

Kichbergas. 1966-ųjų Velykų savaitė

Jau susižadėję su C. svečiuojamės pas aštuoniasdešimtmetį perkopusią močiutę. Mus priima kuo gražiausiai ir labai lepina. Mylein nepamiršo mano pamėgtų patiekalų ir skanėstų. Iš legendinio sidadbrinio arbatinuko pilstomą popiečio arbatą su *Sprungli* pyragaičiais geriame mažajame viduriniajame kambaryje apatiniame aukšte. Ten vis dar tebestovi paaukuotos senelio laikų bydermajerio kėdės, o nuo sienos į mus iš Franzo Lenbacho portreto bauginančiai griežtu žvilgsniu žvelgia Mylein senelė Hedwig Dohm. C. kilusi ne iš tokios šeimos, kad aplinka šiuose namuose jai būtų šokiruojančiai svetima. Tačiau būdama taktiška ir mandagi neparodo, kad labai jau ponišką prabangą vis dėlto laiko šiek tiek perdėta.

Kaip visuomet būdami sužadėtiniai mes ir čia miegame atskiruose kambariuose. Vieną rytą mane su chalatu ir šlepetėmis išeinantį iš kambario pamačiusią C. tarsi stabas ištinka: „Kurgi tu ištraukei tokį apdarą?“, – klausia pasibaisėjusi. Aš jai ramiausiai aiškinu, kad tai likę dar iš mano laikų Kilcherberge. Kai atsikrausčiau, močiutė atidavė man senelio šliures ir du chalatus: mėlyną žieminį ir raudoną kiek pablukusį vasarinį šilkinį chalata, kuriuo senelis vilkėdavo dar Paliseidse gerdamas rytinę kavą. C. žvilgsnyje – sumišęs pasibaisėjimas, pašaipa ir užuojauta. Tada susiėmusi

žvaliu užtikrintu balsu paklausia: „Ir vis dar negali su jais išsiskirti? Na, į mūsų šeimyninį gyvenimą šitų skudurų tikrai neatsineši. Aš jau pasistengsiu iki tol tave padoriai aprenkti.“ „Taip, bet šitie labai ilgai nenusidėvi. Ką su jais darysim?“, – mėginu prieštarauti. „Su šituo numirėlio tvaiku?“ – dabar jau aiškiau pasako C. Jai patinka vadinti daiktus tikraisiais vardais.

Aš šypteliu. Trumpai padvejojusi ji pasuka į vonią. Prieš užsidadama dar sykį atsigrežia ir guviai papurto galvą. Kai po pusryčių vėl esame vienudu, pirmiausia papasakoju jai apie daugybę gražių kultūrinių išgyvenimų Ciūriche teatre ir koncertų salėje, už kuriuos irgi turiu būti dėkingas Mylein. Tarp jų buvo ir asmeniniai susitikimai namie su Bruno Valteriu ir Otto Klemperiu, abu – iškilūs pavyzdžiai mano vėlesniuose dirigento moksluose. „Broliui Toniui Colikone ši ypatinga malonė niekad neteko, – sakau jai, – užtat jis išvengė senelio šlepečių ir chalatų.“

*Ciūricho kantono policijos skyrius Kilchberge,
1960-ųjų pavasaris*

Norėdamas sutvarkyti tam tikrus formalumus, reikalingus prašant pilietybės ir leidimo apsigyventi Ciūricho kantonui priklausančiame Kilchbege vėl turiu prisistatyti įstaigoje netoli stoties. Policijos pareigūnas, kuriam esu priskirtas, priima mane kaip visad maloniai, mudu kartu peržiūrime atskirus prašymo formos punktus. Paaškina man tolesnes procedūras, kad turėsiu laikyti Šveicarijos istorijos ir geografijos egzaminą. Viliuosi, kad prie komisijos sprendimo prisidės tai, jog sklandžiai be jokio akcento kalbu su pareigūnu Ciūricho dialektu.

Kai viską aptarus jau kylu eiti, policininkas apstulbina mane visiškai netikėtu prašymu: „Ar neprieštarausite, jei dabar iškart nuvažiuosime pas jus namo ir aš apžiūrėsiu jūsų kambarį?“ – paklausia jis manęs lyg tarp kito, tarsi tai būtų savaime suprantama. Aš stengiuosi paslėpti esąs apstulbęs, netgi pasipiktinęs, ir lygiai taip pat atsainiai, lyg tai būtų savaime suprantama, sutinku su ką tik išgirstu pasiūlymu. Išėjus iš policijos skyriaus pareigūnas nusiveda mane prie savo tarnybinio motociklo. Pasodina mane ant

užpakalinės sėdynės, užšoka ant savosios ir pasuka įkalnėn į Senąją kaimo kelią. Laikantis už priešais mane esančios rankenos ir švilpiant šaltam orui mane vis labiau apima baimė. Mano kambarys. Ten ant drabužių spintos keturiomis vinutėmis prisegta mano pieštuku piešta nelabai maloni tuometinio Ciūricho koncertų salės direktoriaus Ericho Schmido, be to dar ir gyvenančio Kilchberge, karikatūra, su dar nemalonesniu parašu ir jo pavarde. Pamaniau, kad kai tvarkos sergėtojas pamatys mano nepagarbą tokiam garbiam Ciūricho kultūriniame gyvenime žmogui, bus tikras skandalas, o pilietybę matysiu kaip savo ausis. Visą laiką, kol važiuojam įkalnėn, įsitempęs galvoju, kaip šitam grėsmingam šnipui neleisti prisiartinti prie karikatūros ar nukreipti nuo jos dėmesį, o per tą laiką pridengti, kad nepamatytų... Mes jau privažiavome namą. Nulipame nuo motociklo, vedu nekviestą svečią į namą, laiptais aukštyn, į savo kambarį.

Dabar jau išmušė paskutinė mano valanda Šveicarijoje, galvoju mums abiem įžengus į kambarį, mano kakta išrasojusi nuo prakaito. Palengvėja, kai policininkas iškart pasuko prie knygų lentynos – akivaizdžiai susidomėjęs. Jis taip atidžiai apžiūrinėjo, kad nedraugiškasis piešinys ant spintos priešais iš pradžių net nepateko į jo akiratį, ir aš laimėjau bent jau truputį laiko. Jis apžiūrėjo vos ne kiekvieną lentynoje stovėjusią knygą iš eilės. Aš nustebeš, užtat vis auga viltis, kad tai, ko neturi matyti, jis pamatys tik gerokai vėliau arba išvis nepamatys,. Ištraukęs knygas ima jas tyrinėti. Panašu, kad labiausiai nusižiūrėjo mano mėgstamiausio Čechovo apsakymus, Tolstojaus ir Dostojevskio romanus. Keista, vien rusiška literatūra. Dabar pamažu imu susiprotėti. Pareigūnas Mannų namuose domėjosi antivalstybine perversmo literatūra, labiausia – komunistiniais raštais iš Rusijos. Vis žiūri ir žiūri, pavartęs vėl stato knygas į lentyną.

Jo veido išraiška išlieka nepasikeitusi, dalykiška. Jokių nepageidautinų staigmenų. Po geros valandėlės nutraukia savo apžiūrą. Mano karikatūros ant spintos nė nepastebi: žvelgia pro šalį, o gal kiaurai ją. Panašu, kad vaikiški piešiniai jo nė trupučio nedomina. Tada padėkojęs ir atsisveikinę išeina. Atsikvepiu su palengvėjimu,

laimingas. Neatrodo labai tikėtina, kad jis rado ką nors, ką galėtų panaudoti prieš mane. Bet niekad negali žinoti, dar liko šiek tiek laiko. Bendrai paėmus, matyt, galiu tikėtis palankaus sprendimo.

Marienborno-Helmštedto pasienio postas,

1978-ųjų gruodis

Patikrinus pasus Vokietijos Federacijos o paskui VDR pasieniečiams laukia didžiausia kliūtis, VDR muitinė. Iš pradžių mano automobilio dugnas, kaip įprasta, apžiūrimas ištraukiamais veidrodžiais. Tada reikia pravažiuoti pro mėlynai uniformuotus muitininkus. Šįkart ant užpakalinės sėdynės paskleidžiau kelis pačius storiausius Rytų Berlyno *Dietz* leidykloje išleistus ryškiai mėlynai įrištus Karlo Marxo tomus, kad nukreipčiau dėmesį nuo bagažinės. Mat savo bagaže vežu kelias ne visiškai legalias „vakarietiškas lauktuves“ savo draugams iš Leipcigo. Priėjusi jauna muitininkė per automobilio langą paima mano šveicarišką pasą su įspausa ilgalaikė viza. Tada piktu žvilgsniu nužvelgia knygas ant sėdynės. „Kas čia?“. – klausia. Aš išdidžiai ištiesiu jai „Kapitalą“ ir kuo paklusniausiai raportuoju: „Karlo Marxo veikalai“. Pareigūnė išsigandusi traukiasi atatupsta, šūkteli „Dėl Dievo meilės!“ ir rodo, kad nedelsdamas važiuočiau toliau.

1989-ųjų lapkričio devinta

Šiam metų laikui neįtikėtina šilta ir saulėta diena. Iš pradžių su viena bičiule dalyvavome 1938-ųjų žydų pogromo minėjime Miunsteryje. Iškilmės labiau jaudinančios. Iškart po to jau vienas automobiliu važiuoju į Vakarų Berlyną, kur vakare esu sutaręs susitikti su Jindrichu, jo žmona Liudmila ir dviem jų dukterimis. Kitą dieną, kaip jau seniai numatyta, Rytų Berlyno Frydrichštrasės stotyje susitiksiu su buvusiu kolega iš Leipcigo psichiatrinės ligoninės ir visą dieną praleisiu su juo rytinėje miesto dalyje.

Jau ties Marienborno pasienio užkarda atkreipiu dėmesį, kaip greit VDR pasieniečiai praleidžia keliaujančius tranzitu. Tranzito ruože pirmą sykį įprastinis susikaustymo ir nerimo jausmas užleidžia vietą stebėtinam lengvumui ir atsipalaidavimui. Ties posūkiu

į Vakarų Berlyną, Drėvico kontroliniame poste kilnojamuose nameliuose įkurdinti VDR pasieniečiai mano nuostabai nežiūri į akis tuo jau dešimtmečius pagarsėjusius skvarbiu žingsniu, o leidžia varuotojams greitai netrukdomiems važiuoti prie sąjungininkų kontrolinio posto – Drailindeno. Netrukus jau esu pas Jindrichą. Per vakarienę daug kalbamės apie nesuvaldomą komunistinio bloko laisvėjimą, apie masinius žmonių bėgimus ties visomis rytinėmis sienomis ir apie vis dažnesnį valdančiųjų keitimąsi aukščiausiose valdžios sluoksniuose. Jindrichas prasitaria, kad jau galvoja grįžti į Prahą. 22 val. 30 min. įjungiamo televizorių pasižiūrėti dienos įvykių apžvalgos per ARD. Ten VDR politinio biuro narys Giunteris Šabovskis per spaudos konferenciją netikėtai ir tarsi atsainiai pareiškia, kad atidaromos visos sienos į Vakarų Berlyną ir Vakarų Vokietiją.

Kitą rytą, ketinantį kirsti kontrolinį postą *Checkpoint Charlie* ir Rytų Berlyno Frydrichštrasės stotyje pasitikti savo bičiulius iš Leipcigo, mane pasitinka dešimtys gėlėmis išpuoštų signalizuojančių „trabių“. Esu praktiškai vienintelis pėstysis, pereinantis į Rytų Berlyną, tikrai sunku irtis prieš laviną primenantį srautą, tai tikriausiai nekontroliuojamai išvykstantys iš Rytų į Vakarus.

Kai Frydrichštrasės stotyje pasitinku bičiulius, paaiškėja, kad žinia apie atviras sienas Leipcigo tikriausiai nepasiekė. Visiškai priblokšti tokios naujienos jie vos pažvelgę per stoties langą įsitikina, kokia milžiniška pėsčiųjų eilė laukia prie perėjimo į Vakarų Berlyną. Nusprendžiami nedelsdami visi kartu eiti į Vakarų Berlyną. Mano bičiuliai pirmą sykį gyvenime skuba į Vakarų teritoriją, užtvarą jie praeina pirma manęs, o mane sulaiko, nes su šveicarišku pasu eiti per šį tik Vokietijos piliečiams skirtą perėjimą negalima – tik per *Checkpoint Charlie*. Bičiuliai vėl grįžta į Rytų Berlyną, ir mes pėsčiomis patraukiame link „tinkamo“ sienos perėjimo, kurį sėkmingai kertame. Pagaliau Vakaruose pasineriame į euforišką viso Berlyno jaudulį. Vakare įsiliejame į šventinę eiseną su fakelais Kurfurstendame, kuriai pritaria politikų kalbos. Dabar sienos „griuvimas“ jau įvyko praktiškai. Jaučiu, kad bent jau atidėsiu planus iškeisti pastaraisiais metais vis labiau laisvai kvėpuoti neleidusį Vokietijos

Federacinės Respublikos ankštumą į man kur kas artimesnę Šveicarijos atmosferą. Mano žvilgsnis dabar pernelyg krypsta į tolesnius labai įdomius procesus išlaisvintoje Rytų Europoje.

Miunsterio universiteto klinika,

1991-ųjų sausio pradžia

Pirmą kartą po vasaros atostogų vėl dirbau vaikų onkologiniame skyriuje ir kaip tik išeinu iš klinikų „lovų bokšto“. Nuo rudens aš kaip medicinos psichologas beveik kasdien kelias valandas praleidžiu su vėžiu sergančiais įvairaus amžiaus vaikais, tai teksto terapija, su vaikais dirba ir lignoninės mokyklos vokiečių kalbos mokytoja, tenykštis muzikos terapeutas ir meno terapeutė. Visi kartu stengiamės sujungti šias tris skirtingas terapijas rūšis.

Mano pavyzdys darbui su sunkiai sergančiais vaikais yra jau ne vieneri metai Tiūbingeno universiteto klinikoje taikoma tokia praktika. Ten dirbant iš daugybės vaikų tekstų ir piešinių susidarė labai įspūdinga knyga „Ašaros vaivorykštėje“. Ši labiau praktinė veikla reiškia, kad pamažu traukiuosi iš mokslinės psichologijos, o tuo pačiu – apskritai iš akademinio gyvenimo. Teksto terapinis su literatūra nedaug tesusijusi. Ji tiesiog turi suteikti galimybę vaikams – prikaustytiems prie lovų, žaidimų kambaryje ar išleistus pabūti namie – paleisti užgniauztas baimes, viltis, svajones, ilgesį ir kančias rašant. Apsakymų, klinikos kasdienybę fiksuojančių žurnalų, eilėraščių ar įsivaizduojamų laiškų forma. Mano noras – kad vaikams bent kiek palengvėtų ir kad jų psichika mobilizuotų naujas gynybines jėgas.

Pirmąją naujųjų metų darbo dieną ypač sunku būti su sergančiais vaikais. Per tą beveik trijų savaitių pertrauką supratau kad šiame vaikų skyriuje praleisti mėnesiai – matyt, panašiai kaip pirmoji anatomijos preparavimo pratybų diena – tarsi pastato vidinę apsauginę sieną, kad galėtum išverti tą nuolat tvyrančią mirtiną grėsmę jai pasipriešinti negalintiems vaikams, jų tėvų ir artimųjų kančią. Ta siena per Kalėdų šventes akivaizdžiai tapo plonesnė. Šiandien man ypač į širdį smigo pokalbis su mažąja Lidija, kuri per šventes parašė nuostabią pasaką apie švelnią sunkiai sužeistų stirnų meilę.

Jai vėl pradėjo chemoterapiją, todėl mergaitė taip prastai jautėsi, kad vis turėjo nutraukti savo entuziastingą kalbą ir išsivemti į ant gretimo stalelio pastatytą dubenėlį. Mane smarkiai sujaudino šitaip greit besikeičiantys kraštutiniai – čia liepsningas troškimas gyventi, čia netolima mirčiai būseną. Vienoje palatoje išgirdau širdį draskantį karščiuojančios ir lovoje nuo skausmo ir pykinimo besivartančios mergytės kukčiojimą. Tuo tarpu palatos kaimynas iš visų jau sugrįžtančių jėgų smaginas lakstydamas koridoriuje lašinę sistemą naudodamas kaip paspirtuką. Jau rytoj ir vieno, ir kito vaiko būklė gali pakrypti į priešingą pusę. Vis dar matydamas prieš akis tokius vaizdus jausdamas kažkokį sunkumą skrandyje išeinu iš „lovų bokšto“ ir pasuku prie dviračių stovo pasiimti dviračio. Per klinikos teritoriją link kur kas intensyvesnio vakarų žiedo pedalus minu tik mechaniškai. Mano mintys visai kitur, per mažai fiksuoja, kas vyksta aplink.

Klinikų teritoriją nuo gatvės skiria gyvatvorė. Nespėjęs pasiekti lygiagretaus gatvei dviračių takelio per vėlai pamatau iš šono iš už gyvatvorės staiga išnirusį dviratininką – įvyksta skaudus susidūrimas. Tarsi per stebuklą abu likome nesužaloti. Bet užpakalinis mano dviračio ratas taip beviltiškai sulankstytas, kad tenka nešti jį per visą miestą iki namų rytinėje dalyje.

San Paulas, 1995-ji, Didysis šeštadienis

Brazilijoje lankausi antrą kartą, pagrindinis tikslas šįsyk – populiarinti Ubiratan Mascarenho leidykloje išleistą mano romano parabolės „Terecinas arba Fiureris dovanoja miestą žydams“ vertimą į portugalų kalbą – susitikimai su skaitytojais, paskaitom, interviu spaudai.

Šiandien Ubiratanas visiškai netikėtai suorganizavo priėmimą pas San Paulo kardinolą, kuriam asmeniškai įteikčiau knygą. Man tai atrodo neapsakoma garbė. Juk šis garbusis bažnyčios tėvas, „žmonių kardinolas“ ir Vatikane taip nemėgstamos „Išsilaisvinimo teologijos“ atstovas, kaip mudviem su C. pasakojų Ubiratanas, karinės diktatūros metais Brazilijoje rizikuodamas savo gyvybe gynė gaušybę režimo aukų ir daugumą jų išgelbėjo. Kaip sužinojau vėliau,

jo kardinolo tarnybos pradžią diktatūros metais sukėlė daug kalbų. Jis pardavė vyskupo rūmus, o gautus pinigus panaudojo socialinių skyrių savo arkidiecezijos miesto San Paulo pakraščiuose steigimui. Labai nekantrauju susipažinti su tuo žmogumi.

Ubiratanas nuveža mus iki kardinolo rezidencijos mieste. Mudu su C. virpančiomis širdimis įeiname į kuklumu išsiskiriantį pastatą, prisistatome sekretoriате. Mus nuveda į nedidelį asketišką kambarį, kuriame yra tik rašomasis stalas, kelios kėdės, o ant plikos sienos – tik nukryžiuotasis ir popiežiaus portretas. Atsisėdame ir laukiame, kad atsidarys durys ir per jas įžengs jo eminencija purpurine mantija, gaubiamas orumo auros, galbūt ir su palyda, o paskui, ištiesęs pabučiuoti žiedą, tėviškai nusileis iki mūsų pagerbdamas formaliu pokalbiu. Net nuo kėdžių pašokame išgirdę gretimoje patalpoje ar koridoriuje staiga kilusį triukšmą, kiek sutrikę dairomės. Staiga atsivėrus durims pamatome gausiai susirinkusius žmones, net žengtelimi kelis žingsnius atgal.

Staiga šalia savęs pamatau drūtą akiniuotą poną pilku kostiumu, jis šypsodamasis tiesia mums ranką. Tai kardinolas Paulo Evaristo Arns. Atsisėdęs prie rašomojo stalo, paprašęs sėstis ir mus tarsi šnekučiuodamasis klausinėja, ką jau nuveikėme Brazilijoje, apie mūsų gyvenimą Vokietijoje. Tada įteikiu jam knygą, trumpai papasakoju apie ją ir jos atsiradimą. Jis pamini vokiškas savo šaknis prie Mozelio, iš ten jo tėvai po Pirmojo pasaulinio karo iškeliavo į Braziliją, kur jis ir gimė. Pasakoja, kad Vokietijoje likę giminės buvo tokie neturtingi, jog negalėję susimokėti už siuntinius iš Brazilijos, dėl to jo tėvai netrukus buvo priversti siuntinių į užjūrį nebesiųsti.

Paskui kardinolas Paulo Evaristo Arns papasakojo apie tai, ką be perstojo veikė gelbėdamas žmonių gyvybes sunkiausiais karinės diktatūros Brazilijoje metais nuo 1968-ųjų iki 1974-ųjų. Per tuos šešerius metus jam neretai beveik netekdavo pamiegoti, nes naktimis jam ne sykį pranešdavo, kad suimtas opozicijos kovotojas. Septintą ryto su visų dingusiųjų sąrašu kardinolas prisistatydavo pas chuntos vadą, kuriam buvo priskirta jo diecezija. Mat įstatyme buvo numatyta, kad visus kardinolus kaip civilinės valdžios atstovus reikia priimti bet kuriuo metu. O prezidento rūmuose grūmodamas

generolui prieš nosį pirštu pareikalavo tuojau pat išleisti į laisvę visus sąraše esančius suimtuosius, antraip nedelsdamas pranešias apie tai Vatikanui, dėl ko kilsiąs nemalonus skandalas. Vadas paprastai nusileisdavo ir pažadėdavo amnestiją.

„O ar tikrai pavykdavo aukas išgelbėti?“ – paklausiau. „Devyniasdešimt procentų – pavykdavo“, – atsakė jis. Ir skausminga veido išraiška pridūrė: „Suprantama, tik tuos, kurie tuo metu, kai pasirodydavau pas generolą, dar būdavo gyvi.“ „Tai taip ir neprireikė keliauti į Romą?“, – pastebėjau nusijuokęs su palengvėjimu. „Dėl to tikrai ne“, – atsakė jis „Bet Vatikane mane vis tiek nuolat linkniavo popiežius, dėl per didelio politinio ir socialinio aktyvumo, kaip man buvo prikaišiojama.“ Pašnekesys netrukus baigėsi. Aš nusprendžiau per artimiausius viešus romano apie tironiją ir melą pristatymus pateikti šio žmogaus drąsą ir iniciatyvą kaip išskirtinį kovos su prievarta ir žmogaus teisių pažeidimais pavyzdį.

Viena. Rūmų teatro valgykla, 1996-ųjų vasaris

Po pirmojo mano pjesės „Tarsi“ skaitymo su visais aktoriais pačiame viršuje esančioje palėpėje kai kurie nuėjo į valgyklą ko nors išgerti. Aš prisėdu prie vieno stalelių, priešais George Tabori. Leisdamiesi laiptais kalbėjomės apie Terezienšadtą ir Prahą, klausiau, koks jo santykis su gimtuoju Budapešto miestu, o jis atsakė, kad jaučiasi ten svetimas, tiesą sakant, kaip ir visur pasaulyje, šiaip ar taip tai esanti rašytojų dalia.

Dabar prie staliuko jis pasakoja nutikimą iš vaikystės laikų Budapešte. Vyresnis jo brolis buvo žurnalistas. Laikraštyje pasirodė ilgas Budapešte padarytas jo interviu su Thomu Mannu, kuriame mano senelis pasakojo labai įdomius ir įkvėptus dalykus apie neseniai pasirodžiusį romaną „Užburtas kalnas“. Apie tą interviu kalbėjo visi. Netrukus paaiškėjo, kad Thomas Mannas tuo metu visai nesilankė Budapešte ir kad Taborio brolis visą tą interviu išgalvojo. Jį iškart išmetė iš redakcijos. Netrukus jis rado darbą kitame laikraštyje. Tačiau ir ten po kurio laiko sukūrė kažkokią sensacingą istoriją, ir jį iškart atleido. Tada išvyko į Angliją. Ten parašė daug romanų. Vėliau George jam pasakė: „Tiesą sakant, man tavo romanai atrodo

labai jau nuobodūs. Tavo melai Budapešto laikraščiuose buvo kur kas įdomesni. Juk meluoti – tiesiog rašytojo darbas. “

Mes dar kurį laiką kalbamės apie tiesą ir melą. George Tabori sako, jog jam dažnai kyląs klausimas, kodėl gi mes tiek daug meluojame. Sako, kad gali būti dvi priežastys. Arba dėl to, kad meluoti lengviau, nei pasakyti tiesą – arba todėl, kad melas ir tiesa yra taip arti vienas kito, kad nelabai juos atskirsi.

Nida Kuršių Nerijoje, Lietuva,

2007 metų liepos 16-ta

Užvakar prasidėjo dešimtas Thomo Manno festivalis. Šiandien popiet koncerte su džiazo muzikantu, perkusininku ir kompozitoriumi Vladimiru Tarasovu aš skaitysiu. Vladimiras su didele mušamųjų baterija suteiks mano skaitomiems tekstams muzikinę formą. Vakar priešpiet mes repetavome. Tekstai daugiausiai apie šviesos ir šešėlio, vilties ir nevilties, kaltės ir atleidimo santykį – ir apie du vienas nuo kito priklausomus, nes neatskiriamai susietus Siamo dvynius.

Septinta valanda ryto, guliu viešbučio lovoje. Nekantraudamas laukiu šios dienos renginio, juk su Vladimiru, su kuriu tik vakar asmeniškai susipažinau, mes kuo puikiausiai bendradarbiaujame, tarp mūsų yra tikra meninė harmonija. Be to, skaitymas su mušamaisiais yra masinantis naujas eksperimentas.

Staiga lauke prapliumpa lietus. Netrukus plyksteli pirmieji žaibai, paskui – perkūnijos griausmas. Regis, audra per kelias minutes atslinko nuo jūros, ji kaip reta šviesi. Po valandėlės trumpai atlėgsta, bet paskui prapliumpa dar smarkiau. Audra trunka mažiausiai pusvalandį. Šitaip šėlstant stichijai mane staiga persmelkia mintis: pasaulinis tvanas. Ir rikiuojasi pastaraisiais metais vis dažnesnių potvynių, cunamių ir uraganų, panašių į „Katrina“ bei kitokių vandens katastrofų bene visuose žemynuose vaizdai. Visos katastrofos – globalios, tai žmogaus pagreitintos klimato kaitos pasekmė. Gal tai naujo pasaulinio tvano pranašai?

Dabartinis šniokštinas ir griaudėjimas aiškiai tėra tik silpnas akustinis įspūdis. Mušamaisiais jį galima gerai atkurti, tai kiek

primena dviejų vienas į kitą trenkiamų akmenų garsus. Prie jų tik-
tų pasakojimai iš Biblijos, iš Pradžios knygos – ne tik dėl potvynio
katastrofos, bet ir apie tai, dėl ko ir kodėl ji kilo, ir apie kovą už
mūsų planetos išlikimą ir išgelbėjimą. Žinoma, turi atsirasti vietos
ir Nojaus laivui. O visa tai baigtusi šiuolaikiška Dievo ir Nojaus
santaika po pasaulinio tvano.

Šį vakarą po skaitymo būtinai reikia papasakoti apie šią idėją
Vladimirui. Jei jam patiks, parašysiu tekstą, bent jau libreto eskizą,
pastolius. O tada jau tegu Vladimiras sprendžia, ar skaitant jam
užteks tik mušamųjų, o gal tekstus reikėtų atlikti kaip jo sukurtas
solo arba choro giesmes. Arba kad atliktų keli perkusininkai, o gal
net visas orkestras. Žodžiu, savotiška džiazio opera. Labai įdomu,
ką apie tai mano Vladimiras.

Pranešimas perskaitytas 2009 m. liepos 16 d.

Perspausdinta iš „Rowohlt Verlag“ 2008, iš vokiečių k. vertė Kristina Sprindžiūnaitė